

КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА:

ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

за заг. ред. професора А. Є. Шевченка

КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА: ІСТОРИКО-ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

за заг. ред. професора А. Є. Шевченка

Вінниця
ТОВ «Нілан-ЛТД»
2018

УДК 340.12

Рекомендовано до друку Вченою Радою Університету державної фіскальної служби України (протокол № 5 від 27 квітня 2017 р.)

Рецензенти:

Лощихін Олекандр Миколайович, д.ю.н., професор кафедри конституційного та міжнародного права Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського

Мацелик Тетяна Олександрівна, д.ю.н., доцент, зав. кафедри господарського права та процесу ННІП Університету ДФС України

А.Є. Шевченко, С.В. Кудін та ін.; за заг. ред. професора А.Є. Шевченка

К65 **Концепції держави і права: історико-теоретичний аналіз** / А.Є. Шевченко, С.В. Кудін та ін.; за заг. ред. професора А.Є. Шевченка – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. – 246 с.

ISBN 978-966-924-819-0

Історико-теоретичний аналіз концепцій держави і права є актуальним з огляду на їх різноманітність, що зумовлюється складністю соціальної структури сучасного суспільства, історичними особливостями розвитку країн, різноманітністю методологічних підходів до певної проблеми тощо.

В першій частині монографії автори презентують власні наукові досягнення в сфері сучасного розуміння державно-правової дійсності, визначаючи інтегративну концепцію праворозуміння та концепцію природного праворозуміння, тоталітарні ідеологеми XX ст., теорії еліт та елітарної демократії, теорію насильства та її альтернативи, історичну, психологічну, класову, соціологічну школи права.

До другої частини монографії включені статті науково-педагогічних працівників та аспірантів кафедри теорії, історії права і держави та конституційного права, в яких висвітлено окремі проблемні аспекти становлення і розвитку сучасних концепцій держави і права.

УДК 340.12

© Колектив авторів, 2018

ISBN 978-966-924-819-0

© ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018

ЗМІСТ

Частина І

Шевченко Анатолій Євгенійович
ІНТЕГРАТИВНА КОНЦЕПЦІЯ ПРАВОРОЗУМІННЯ……..…..6
Кудін Сергій Володимирович
ІСТОРИЧНА ШКОЛА ПРАВА ……...…. 15
Гапоиенко Людмила Віталіївна
ТЕОРІЯ ЕЛІТ ТА ЕЛІТАРНОЇ ДЕМОКРАТІЇ……...32
Захарчук Андрій Савович
ЕВОЛЮЦІЯ СОЦІОЛОГІЧНОЇ ШКОЛИ ПРАВА В УКРАЇНІ……..44
Линник Тетяна Василівна
ПСИХОЛОГІЧНА ШКОЛА ПРАВА……..56
Старостюк Алла Вікторівна
КОНЦЕПЦІЯ ПРИРОДНОГО ПРАВОРОЗУМІННЯ……..65
Корінний Микола Миколайович
ТЕОРІЯ НАСИЛЬСТВА ТА ЇЇ АЛЬТЕРНАТИВИ:
СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ПРАКТИКА «ТВОРЕННЯ» НЕДЕМОКРАТИЧНОЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА - ВІД СТАРОДАВНІХ СХІДНИХ ДЕСПОТІЙ ДО ТОТАЛІТАРНО-КЕДЕБІСТСЬКИХ РЕЖИМІВ ПУТІНСЬКОГО ЗРАЗКА НОВІТНЬОЇ ДОБИ (ЕВОЛЮЦІЯ, «НОВІ» ПІДХОДИ, ЗЛОЧИННА ПРАКТИКА ТА ПОШУКИ ВИХОДУ З «ГЛУХОГО КУТА…»)……76

Частина ІІ

Недюха Микола Петрович
КОРУПЦІЯ В УКРАЇНІ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН.....125
Коваль Микола Васильович
ПРО ПОНЯТТЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ТА ЗАКРІПЛЕННЯ В ЗАКОНОДАВСТВІ УКРАЇНИ……....136
Кудін Сергій Володимирович
ДОСЛІДЖЕННЯ У СФЕРІ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ІСТОРІЇ ПРАВА У ПРАЦЯХ М.М. ЯСИНСЬКОГО ……....156
Шевченко Дмитро Анатолійович
ОРГАНІЗАЦІЙНА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ ЩОДО ПІДГОТОВКИ ТА ВИХОВАННЯ КАДРІВ ОРГАНІВ МІЛІЦІЇ УРСР (1937- 1947 рр.) ……165
Вітюк Дарья Любомирівна, Недюха Андрій Валентинович
КЛАСИЧНІ РОЗУМІННЯ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЯК ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВОГО КОНЦЕПТУ ВДОСКОНАЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОГО ПОДАТКОВОГО ЗАКОНОДАВСТВА……189

Берестень Артем Валерійович
ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ……194

Шевченко Анатолій Євгенійович, Пащенко Дмитро Андрійович
ІЗОЛЯЦІЙНО-ОБМЕЖУВАЛЬНІ ЗАХОДИ РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ СТОСОВНО ПЕВНИХ КАТЕГОРІЙ НАСЕЛЕННЯ В УСРР (1932-1936 рр.)……....201
Шевченко Анатолій Євгенійович, Бадахов Юрий Назирович
ПРИЧИНИ І НАСЛІДКИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАРОДНОГО КОМІСАРІАТУ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ У РОКИ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ……211
Шевченко Анатолій Євгенійович, Грабовий Владислав Володимирович
ХАРАКТЕРИСТИКА ДОКТРИНАЛЬНИХ ПОГЛЯДІВ НА ІНСТИТУТ ОХОРОНИ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ…… 225
ВИСНОВКИ……244

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Оніщенко Н.М., Пархоменко Н.М. Соціальний вимір правової системи: реалії та перспективи: монографія / Відп. Ред. Ю.С. Шемшученко. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2011. – С. 8-55.

2. Лукашевич М., Недюха М. Податкова система // Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко. – К.: Академвидав, 2008. – С. 283.

3. Оніщенко Н.М. Сприйняття права в умовах демократичного розвитку: проблеми, реалії, перспективи: монографія / Відп. ред. академік НАН України Ю.С. Шемшученко. – К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2011. – С.255-291.

4. Бобровник С.В. Компроміс і конфлікт у праві: антрополого-комунікативний підхід до аналізу: монографія. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2008. – С. 201-238.

5. Креативність загальнотеоретичної юриспруденції: монографія / [Ю.М. Оборотов, В.В. Завальнюк, В.В. Дуденко та ін.]; за ред. Ю.М. Оборотова. – Одеса: Фенікс, 2015. – С. 293-310.

6. Правові засади захисту особистих цінностей та суспільної моралі: збірник нормативних актів України / Уклад.: Ю.Ж. Шайгородський, К.П. Меркотан. – К.: Український центр політичного менеджменту, 2007. – 440 с.

7. Горобец К.В. Аксиосфера права: философский и юридический дискурс: монография. – Одесса: Фенікс, 2013. – 218 с.

8. Малишев Б.В. Правова система (телеологічний вимір): монографія. – К.: «ВД «Дакор», 2012. – С.139-149.

ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПОДАТКОВИХ СПОРІВ В УКРАЇНІ

Берестень Артем Валерійович,

асистент кафедри теорії, історії права і держави

та конституційного права ННІП

Університету ДФС України

Активізація процесів демократизації, гуманізації суспільного життя заклала підгрунтя для реалізації фундаментальних та найбільш пріоритетних завдань сучасності, зокрема, формування ефективного механізму захисту прав людини. Протягом останніх десятиліть основні аспекти забезпечення прав та свобод, як невід'ємної складової нормального функціонування суспільства, були офіційно регламентовані на національному та міжнародному рівнях і знайшли своє закріплення у внутрішньодержавних та міжнародних правових актах.

Одним із перших кроків після проголошення незалежності було те, що Україна виразила намір інтегруватись до європейського політичного, економічного, правового простору. Європейський вибір відкриває нові можливості для співробітництва України з країнами ЄС, зміцнення позицій держави на міжнародній арені. Важливою складовою реалізації зовнішньополітичної діяльності у цьому напрямку є адаптація українського законодавства до норм і стандартів Ради Європи: першочерговим завданням виступає приведення української системи захисту прав людини за формою і змістом до європейського рівня.

Європейський суд з прав людини (далі ЄСПЛ) є міжнародним судовим органом, а його юрисдикція поширюється на всі держави-члени Ради Європи, що ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основних свобод (далі Конвенція). В ЄСПЛ може звернутися будь-яка фізична або юридична особа, чиї права порушені державою, під юрисдикцією якої вони знаходяться.

Згідно абзацу 4 ст. 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

17 липня 1997 року Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року Першого протоколу і протоколів № 2, 4, 7, 11 до Конвенції, яка набула чинності 11 вересня того ж року. Тим самим країна визнала положення цього міжнародного договору і зобов'язалась привести законодавство до міжнародних стандартів та виконувати рішення Європейського суду з прав людини у справах, стороною якої вона є. Конвенція стала першим міжнародним правозахисним документом, спрямованим на захист широкого спектру цивільних та політичних прав, та на сьогоднішній день є частиною національного законодавства [1]. Однак, дивлячись на її зміст, не можна знайти жодного посилання на податкові чи інформаційні права.

Таким чином, платники податків отримали можливість подачі позовів до ЄСПЛ у разі застосування і тлумачення прав, закріплених в Конвенції.

У Конвенції гарантовані такі фундаментальні права і свободи людини як-то: право на життя, на свободу і особисту недоторканність, право на власність, право на справедливий суд та інші [2]. Таким чином, одним із наслідків ратифікації Конвенції для України стало визнання юрисдикції ЄСПЛ щодо тлумачення і застосування Конвенції.

Вивченням вказаного питання займалися як спеціалісти у галузі теорії та історії держави і права, так і фахівці з конституційного права – Беляневич В.Е., Гук П.А., Гураленко Н.А., Дрішлюк А.І., Єгоров М.Д., Загайнова, Луць Л.А., Малишев Б.В., Марченко М.М., Мкртумян А.Ю., Сірий М.І., Шевчук С.В. та інші. Однак у працях згаданих авторів недостатня увага була приділена висвітленню питань визначення особливостей вирішення спорів, пов'язаних зі сферою оподаткування в рамках ЄСПЛ.

На думку Р.Р. Вахітова, «прагнення залучити ЄСПЛ як наднаціональний судовий орган, де здійснюється тлумачення національного законодавства, є досить неперспективними в першу чергу в сфері оподаткування» [4]. З таким твердженням важко не погодитись. Враховуючи вище викладене, Конвенція обмежена в питаннях захисту платників податків.

Малорозвиненість практики ЄСПЛ щодо вирішення спорів у сфері оподаткування жодним чином не впливають на зобов'язання держави виконувати ці рішення та реалізувати положення Конвенції у податковій сфері.

На початок 2017 р. проти України зареєстровано найбільше скарг: понад 18 тисяч, або ж 22,8 відсотки від їхньої загальної кількості, повідомив, виступаючи у Страсбурзі, президент ЄСПЛ Гвідо Раймонді. Так, наша держава посідає четверте місце за кількістю позовів, що перебувають на розгляді Суду, після Росії, Туреччини та Румунії.

Раймонді заявив, що понад 11,5 тисяч скарг до суду пов'язані із труднощами у виконанні ухвал національних судів, що стосуються вигід приватним особам, які їм винна держава.

Як випливає із загальної практики, більше 95% заяв визнається ЄСПЛ неприйнятними, тобто такими, що не підлягають судовому розгляду. Причини такої ретельної фільтрації різні, проте зазвичай як фізичні, так і юридичні особи подають заяви не з тих питань, що входять до компетенції ЄСПЛ. Інша значна частина заяв до ЄСПЛ не проходить через недотримання формальних правил подачі заяви, адже існують суворі вимоги щодо заповнення формуляру заяви, формування додатків тощо. Також важливим є питання значущості збитку. Наприклад, якщо збиток становить лише 10 євро, то суд таку заяву розглядати не буде. Окрім того, ЄСПЛ більш охоче допускає до розгляду звернення фізичних осіб та більш прискіпливо вирішує питання допуску стосовно звернень юридичних осіб.

Позитивним є той факт, що у 99% заяв щодо України, які ЄСПЛ допускає до розгляду, суд підтверджує наявність порушень, тобто повністю або частково задовольняє заяву.

Як зазначили судді ЄСПЛ, у контексті скарг, пов'язаних із проблемами оподаткування в Україні, основною проблемою є неякісний закон, а це неприпустимо з точки зору права.

Закон належної якості розуміється як закон, що володіє всією сукупністю властивостей, властивих йому як джерелу права, що передбачає відповідність критеріям повноти, конкретності, системності, точності, ясності.

Іншими словами, якщо обов'язок сплати податку встановлений законодавчим актом, який, у свою чергу, не відповідає умові «якості закону», то сплата такого податку суперечить ст. 1 Протоколу № 1 Конвенції.

Розглядаючи спори у сфері оподаткування ЄСПЛ, в мотивувальній частині рішень неодноразово знаходимо застосування ст. 1 Протоколу № 1 до Конвенції від 04.11.1950 року, у якій гарантується право мирно володіти

своїм майном, відображене в рішеннях ЄСПЛ від 09.01.2007 р. «Інтерсплав проти України», 12.03.2009 р., «Плахтєєв та Плахтєєва проти України» та ін.

У справі «Інтерсплав проти України» Європейський суд з прав людини визнав, що платника податку не може бути позбавлено права на бюджетне відшкодування ПДВ [5], в той час як такі відшкодування кожного разу визнавалися безпідставними національними судами.

В основному, у справах про відшкодування ПДВ ключовими є питання правомірності формування платниками податків сум бюджетного відшкодування.

Ще одним яскравим прикладом, в якому містяться факти порушення права особи вільно володіти своїм майном (ст. 1 першого протоколу та ч. 1 ст. 6) Конвенції, є справа «Плахтєєв та Плахтєєва проти України». Під поняттям «майно» в даній справі суд розуміє невідшкодовану суму належних податків і зборів платнику [6].

Слід зауважити, що взагалі рішення ЄСПЛ не можуть розглядатись як судовий прецедент в українському праві, адже вони є лише джерелом права, а джерело права не завжди передбачає обов'язковість. Рішення ЄСПЛ радше є ідеологічно-правовою основою для судочинства та сприяють нормотворчості державних органів, наближаючи національне законодавство до стандартів Ради Європи.

Попри існуючу нормативну невизначеність та явну неготовність українських судів застосовувати рішення ЄСПЛ як джерело права, використання останніх у податкових спорах платниками податків, як і власне звернення до ЄСПЛ за захистом порушених податковими органами прав, є вкрай поширеним явищем.

Традиційно ЄСПЛ розглядає справи виключно з питань дотримання державами-учасницями Конвенції конвенційних прав. Тому ЄСПЛ у жодному разі не повинен розглядатись як суд «четвертої інстанції», оскільки він не досліджує факти дотримання національними судами норм національного законодавства, а виступає контролюючим органом з питань

дотримання державами міжнародних норм. Більше того, ЄСПЛ не скасовує і не змінює рішення національних судів та не розглядає заяви, спрямовані проти приватних осіб або недержавних інституцій. Стороною у справі завжди повинна бути держава в особі уповноваженого органу державної влади, до компетенції якого входить сфера повноважень, які стали предметом спору.

ЄСПЛ досліджує справу на предмет дотримання Конвенції, де гарантовані фундаментальні права і свободи людини, серед яких: право на життя, на свободу й особисту недоторканність, право на власність, право на справедливий суд тощо.

Слід відмітити, що рішення ЄСПЛ впливають на здійснення судочинства в Україні та практику вирішення судових спорів у сфері оподаткування, формують високу правову культуру платників податків та стали причиною впровадження в Україні процедури проведення експертизи законопроектів, проектів та інших нормативно-правових актів на відповідність положенням Конвенції.

На початок 2017 р. проти України зареєстровано найбільше скарг: понад 18 тисяч, або ж 22,8 відсотки від їхньої загальної кількості, повідомив, виступаючи у Страсбурзі, президент ЄСПЛ Гвідо Раймонді. Так, наша держава посідає четверте місце за кількістю позовів, що перебувають на розгляді Суду, після Росії, Туреччини та Румунії.

Раймонді заявив, що понад 11,5 тисячі скарг до суду пов'язані із труднощами у виконанні ухвал національних судів, що стосуються вигід приватним особам, які їм винна держава.

Цікавим є той факт, що найбільша кількість заяв проти України, за якими у 2017 році були ухвалені рішення, по суті стосується невиконання рішень національних судів.

Однак згідно із ст. 2 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» рішення

Європейського суду з прав людини є обов'язковим для виконання Україною відповідно до ст. 46 Конвенції 1950 року.

Порядок виконання рішень Європейського суду з прав людини визначений Законами України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини», «Про виконавче провадження» та іншими нормативно-правовими актами.

Одним із основних кроків до євроінтеграції України було прийняття ЗУ «Про гарантії держави щодо виконання судових рішень», який набув чинності 01.01.2013 року та яким визначено гарантії держави щодо виконання рішень суду про стягнення коштів та зобов'язання вчинити певні дії щодо майна боржником, яким є державний орган, державне підприємство, юридична особа. За невчасне виконання рішень суду стаття 5 Закону передбачає виплату компенсації у розмірі трьох відсотків річних від несплаченої суми за рахунок коштів, передбачених за бюджетною програмою для забезпечення виконання рішень суду. Крім того, даний Закон передбачає «каральні» методи для посадових та службових осіб державних органів, які допустили порушення законодавства [3].

З кожним роком збільшується кількість прикладів із застосуванням практики ЄСПЛ під час вирішення спорів у сфері оподаткування. Так, за підрахунками С. Тенькова, станом на грудень 2016 р. понад 300 судових рішень в Україні винесено з урахуванням позиції ЄСПЛ, втіленій у рішенні по справі Інтерсплав проти України [7]. Позитивним є те, що така практика в більшості випадків діє на користь платників податків.

Слід зазначити, що судочинство в Україні демонструє все більш прогресивний характер, підтвердженням чому є те, що практика ЄСПЛ нерідко застосовується вітчизняними судами в найбільш актуальних суперечках. Саме такий підхід часто дозволяє платнику податків отримати позитивний результат.

Значимість практики ЄСПЛ у процесі судочинства має велике значення, зокрема при вирішенні публічно-правових спорів, предметом яких є публічні

фінанси. Аналіз національних судових рішень доводить зростаючу кількість справ, у яких здійснюються посилання на рішення ЄСПЛ. Ми переконані, що подальше «використання» рішень Європейського суду з прав людини українськими судами може позитивно вплинути на якість судових рішень у багатьох категоріях спорів. Рішення Суду фактично здатні виконувати роль прецедентів, що унеможливить появу частих діаметрально протилежних рішень із дуже схожих справ або на різних стадіях процесу. У той же час, Вищому адміністративному суду України, враховуючи складність застосування норм податкового законодавства, в першу чергу – Податкового кодексу України, доцільно проводити і періодичні узагальнення стану використання судами України практики ЄСПЛ саме в сфері вирішення фінансово-правових спорів.

Підсумовуючи вище викладене, варто зазначити, що вітчизняним судам варто не тільки ефективно захищати людину, а й самим діяти таким способом, щоб не порушувати права, гарантовані Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - № 30. - С. 141.
2. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 р. № 475/97-ВР // Відомості Верховної Ради. – 1997. – № 40. – Ст. 263
3. Про гарантії держави щодо виконання судових рішень № 4901-VI від 05 червня 2012 року // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 17, ст.158)
4. Вахитов Р.Р. Европейский суд по правам человека: обзор судебной практики по вопросам налогообложения / Р.Р. Вахитов // Налоговое право в решениях Конституционного Суда Российской Федерации 2004 года: по материалам 2-й Междунар. науч.-практ. конф. 15-16 апреля 2005 г., Москва: [сборник] / [сост. В.М. Зарипов]; под ред. С.Г. Пепеляева. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 320 с.
5. Бігун В. Справа Інтерсплав або як підприємство своє право власності у Страсбурзі захистило / В. Бігун, М. Берешко // Юридична газета. – 14 червня 2007 р. – № 24. – С. 16 –17.
6. Справа «Плахтєєв та Плахтєєва проти України» Заява № 20347/03 від 12 березня 2009 року 12/06/2009. - Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc /?uid=1079.5753.0
7. Теньков С. Перезавантаження податкових відносин: міф чи реальність? / С. Теньков [Електронний ресурс] // Юридичний вісник України. – 8-14 грудня 2012 р. – № 49. – Режим доступу: http://smi.liga.net/articles/2012-12-11/7431950-perezavantazhennya_podatkovikh_v_dnosin_m_f_chi_realn_st.htm